

סמלי חג הסוכות במטבעות היהודים

מרב אדרעי
(פרופ' בועז זיסון)

לז וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. ^{לז} דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמֹשֶׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסַּפּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לֵה'. ^{לח} בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ. ^{לז} שִׁבְעַת יָמִים תִּקְרִיבוּ אִשָּׁה לֵה' בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לֵה' עֲצַרְתָּ הוּא כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ. ^{לז} אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהִקְרִיב אִשָּׁה לֵה' עֲלֶה וּמְנַחֶה זָבַח וּנְסֻכִים דַּבֵּר יוֹם בַּיּוֹמוֹ. ^{לח} מִלֶּבֶד שַׁבָּת ה' וּמִלֶּבֶד מִתְנוּתֵיכֶם וּמִלֶּבֶד כָּל נְדָרֵיכֶם וּמִלֶּבֶד כָּל נְדָבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לֵה'. ^{לט} אִךְ בַּחֲמֹשֶׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַסְפְּכֶם אֵת תְּבוּאֵת הָאָרֶץ תַּחֲגוּ אֵת חַג הַשְּׁבִיעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן. ^מ וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עָבֹת וְעַרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים. ^{מא} וַחֲגַלְתֶּם אֹתוֹ חַג לֵה' שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֲקַת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תַחֲגוּ אֹתוֹ. ^{מב} בַּסַּפּוֹת תִּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל הָאֲזָרַח בְּיִשְׂרָאֵל יִשְׁבוּ בַּסַּפּוֹת. ^{מג} לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַּסַּפּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. ^{מד} וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֵת מַעֲדֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

שְׁבַעַת יָמִים תַּחַג לֵהו' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' כִּי יְבָרְכְךָ הו' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל
תְּבוֹאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְהִיִּתְ אִךְ שְׂמִחָ.

דברים טז טו

"ההלל והשמחה שמונה כיצד? מלמד שחייב אדם בהלל ובשמחה ובכבוד יום טוב
האחרון של חג, כשאר כל ימות החג."

סוכה, ז, ח

מרידות בהיסטוריה היהודית

מרד בר כוכבא

המרד הגדול

מרד החשמונאים

132-135

73-68

-167 - -166

מטבעות המרד הגדול שנה 3

פנים: גביע, כתובת: חרות ירושלים
גב: אגד רימונים, כתובת: ירושלים הקדושה

העריך הגדול

פנים: עץ תמר, שני סלים עמוסי פרי, כתובת: לגאלת ציון
גב: שני אגדי לולב ובניהם אתרוג
גתובת: שנת ארבע חצי
משקל 15.5 גרם

טבע ברונזה מן השנה הרביעית - העריך הבינוני

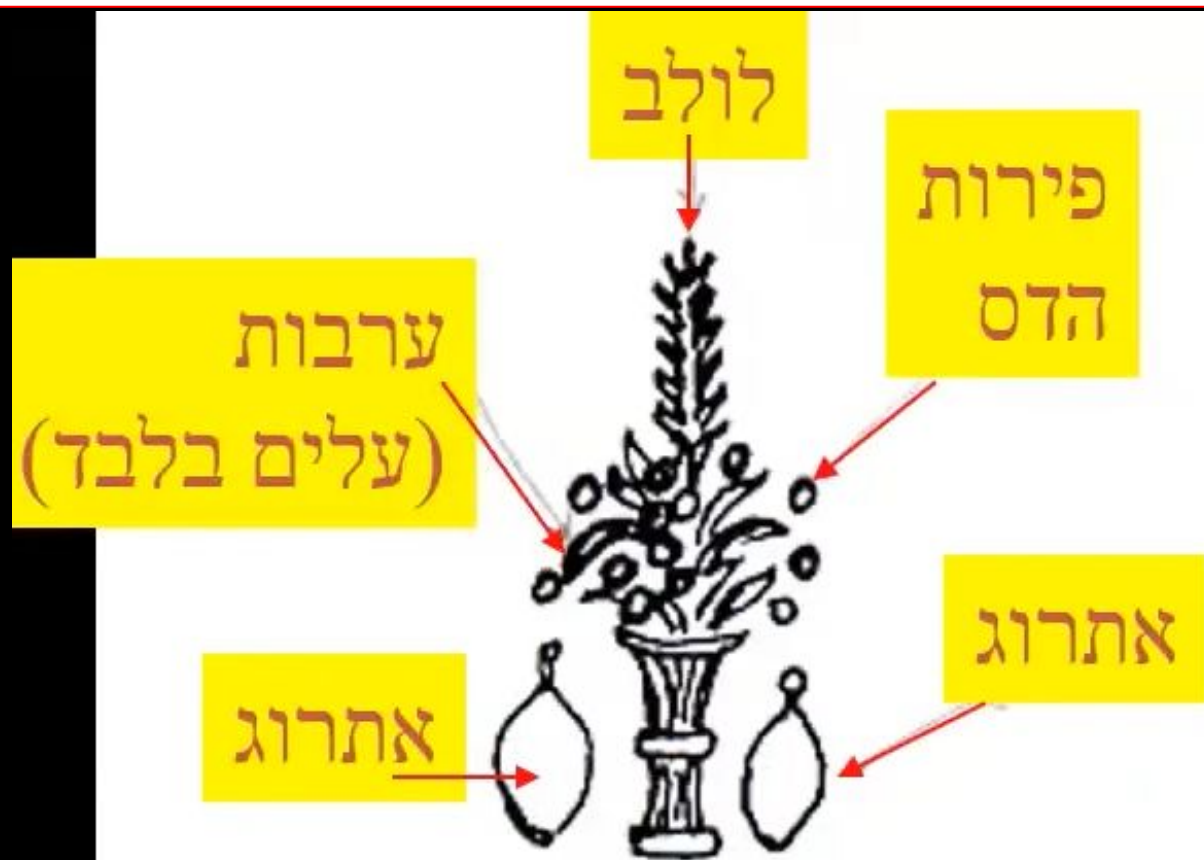

פנים: אתרוג מוקף כתובת "לגאלת ציון"
גב: שני אגדי לולב
גתובת: שנת ארבע רביע
משקל 8.3 גרם

טבע ברונזה מן השנה הרביעית - ההעריך הקטן

פנים: גביע, כתובת: לגאלת ציון
גב: אגד לולב ושני אתרוגים, כתובת: שנת ארבע
משקל 5.5 גרם

ארבעת המינים על מטבעות 'שנת ארבע'

מרד בר-כוכבא
132-136 לסה"נ

Publius Aelius Hadrianus Augustus
24 January 76 – 10 July 138
Emperor: 117 to 138.

הקמת העיר הרומית איליה-קפיטולינה

פנים: חזית מבנה, חפץ בתוכו
כתובת: שמעון
גב: אגד לולב ואתרוג,
כתובת: שנה X לחירות ירושלים

שבלחר ישראל=שנה ב' לחרות ישראל

פנים: אשכול ענבים
כתובת: שמעון
גב: כף תמר או לולב פתוח,
כתובת: שבלחר ישראל

לחרות ירושלים (השנה השלישית והרביעית)

פנים: אשכול ענבים
כתובת: שמעון
גב: שתי חצוצרות
כתובת: לחרות ירושלים

משך היכרות ראשונית עם מטבעות הברונזה – עריכים...

ברונזה גדול

ברונזה קטן

ברונזה "קטנטון"

פנים: חזית מבנה, חפץ בתוכו
כתובת: שמעון
גב: אגד לולב ואתרוג,
כתובת: שבלחר ירושלים

השקל של בר-כוכבא

פנים: חזית מבנה, חפץ בתוכו
כתובת: שמעון
גב: אגד לולב
כתובת: שנה X לחירות ירושלם

ארבעת המינים במטבעות בר־כוכבא.

ארבעת המינים במטבעות בר־כוכבא.

"ר' ישמעאל אומר: שלושה הדסים ושתי ערבות,
לולב אחד ואתרוג אחד. אפילו שניים (מתוך ההדסים)
קטומים ואחד אינו קטום.

רבי טרפון אומר: אפילו שלושתם קטומים.
ר' עקיבא אומר: כשם שלולב אחד ואתרוג אחד,
כן הדס אחד וערבה אחת". (משנה, סוכה, ג, ד)

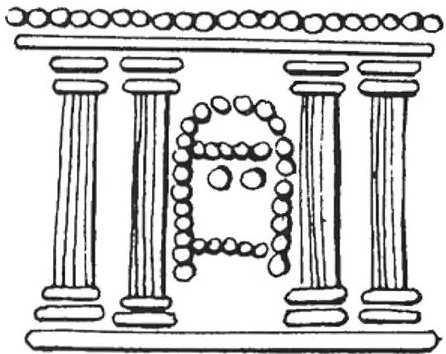
ארבעת המינים במטבעות בר־כוכבא.
אתרוג בעל צורת בוטן

"ניסוך המים כיצד? צלוחית של זהב מחזקת שלושה לוגים היה ממלא מן השילוח. הגיעו לשער המים, תקעו והריעו ותקעו. עלה בכבש ופנה לשמאלו, ושני ספלים של כסף היו שם... מערבי של מים, מזרחי של יין... ולמנסך אומרים לו: 'הגבה ידך', שפעם אחת ניסך אחד על גבי רגליו, ורגמוהו כל העם באתרוגיהם".

משנה סוכה, ד, ט

פנים: כתובת: שמעון בתוך זר
גב: כלי מתכת, ענף ערבה
כתובת: לחרות ירושלים

חזית המבנה שעל סלעי בר־כוכבא

סלע

=

טטרדרכמה

זיהוי המבנה:

1. קנאל: חזית המקדש שבנה הורדוס ונהרס בשנת 70 לסה"נ
2. מילדנברג: תכנית חזית המקדש שתכנן בר כוכבא לבנות
3. רומנוף: פנים המקדש כפי שמתואר ע"י יב"מ ובו ארון הברית
4. רייפנברג: אחד מחלקי המקדש, כגון סוכה, "שער תפארת", פתח קודש הקודשים, ועוד.
5. משורר: צורה גיאומטרית סכימאטית הנראית כמקדש אך לא כבניין ממש
6. בר"ג: חזית בית המקדש ושולחן לחם הפנים
7. פטריך: חזית ההיכל

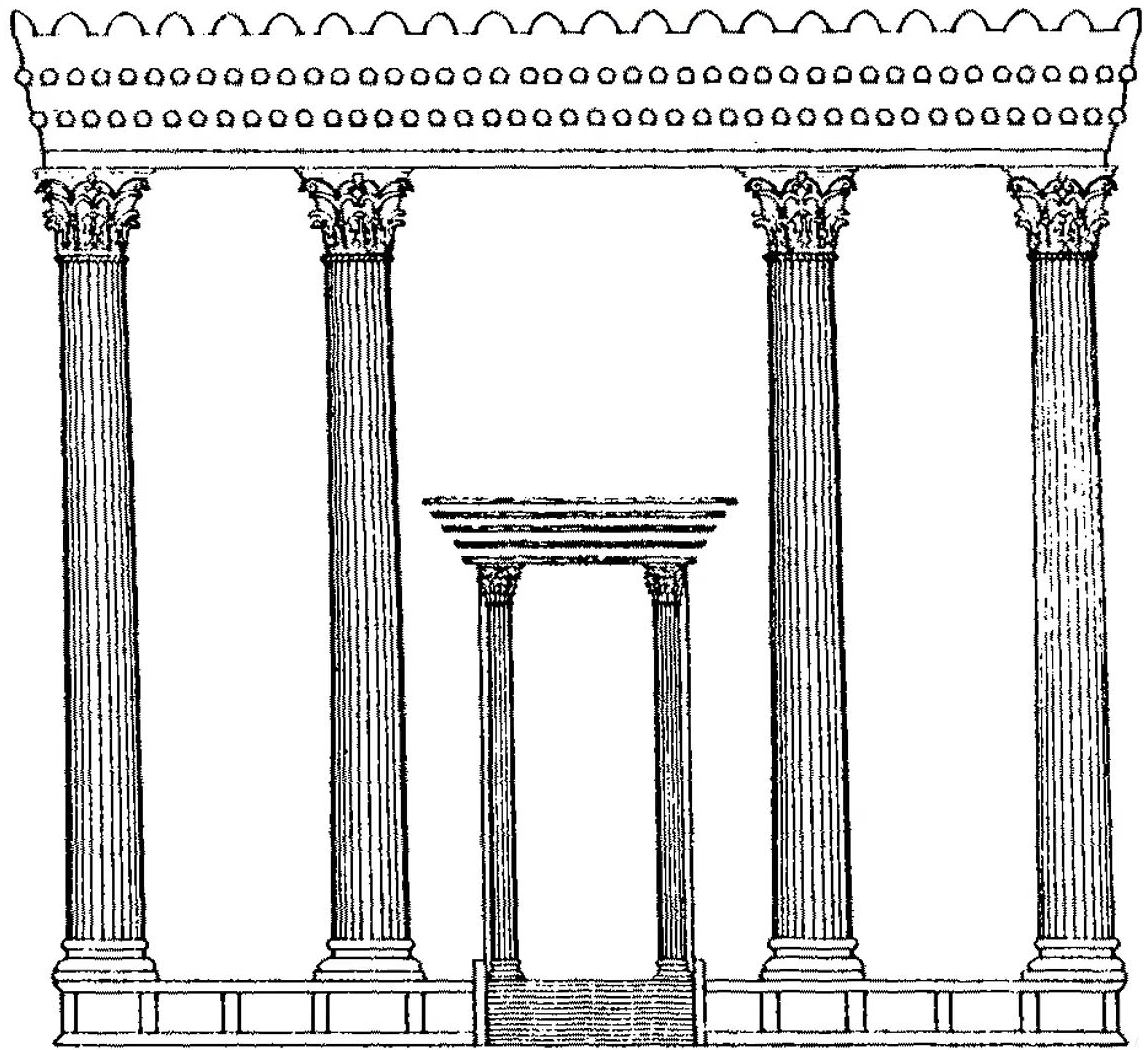

בבלי, עבודה זרה, מג, א :

"לא יעשה אדם בית-תבנית ההיכל ; אכסדרה – תבנית אולם ;

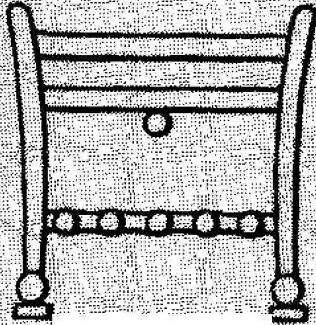
חצר – תבנית עזרה ; שולחן – תבנית שולחן ; מנורה – תבנית מנורה,

אבל הוא עושה של ה' ושל ו' ושל ח' ושל ז' לא יעשה"

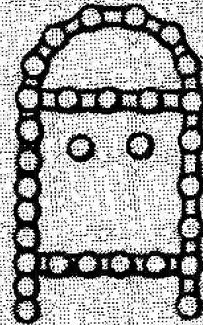

שולחן לחם הפנים עפ"י בר"ג

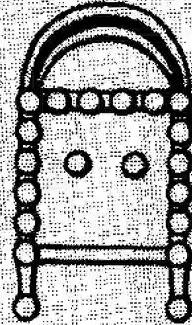
שולחן לחם הפנים
 1. מבט לאורכו על-פי חציה הסלע 2. מבט על צדו הצר על-פי הסלע של שנת אחת 3. כנ"ל על-פי סלע מן השנה השנייה 4. כנ"ל על-פי סלעים מן השנה השנייה ומן השנה השלישית 5. הצעת שחזור על-פי סלעים מן השנה השנייה ומן השנה השלישית

1 מבט לאורך

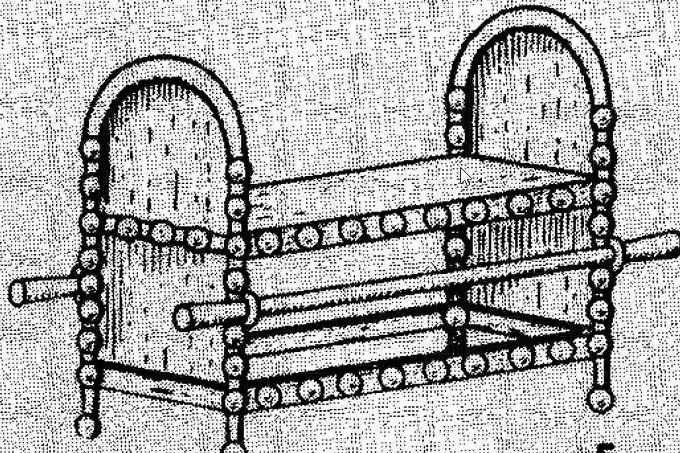
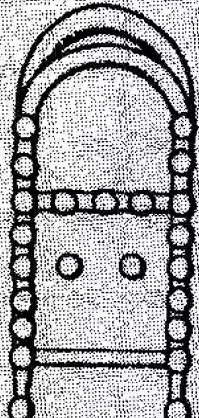
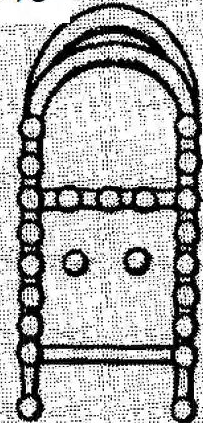

2

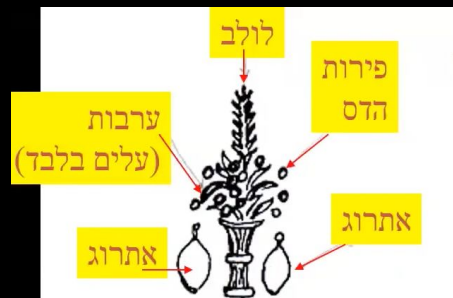
מבט לרוחב

4

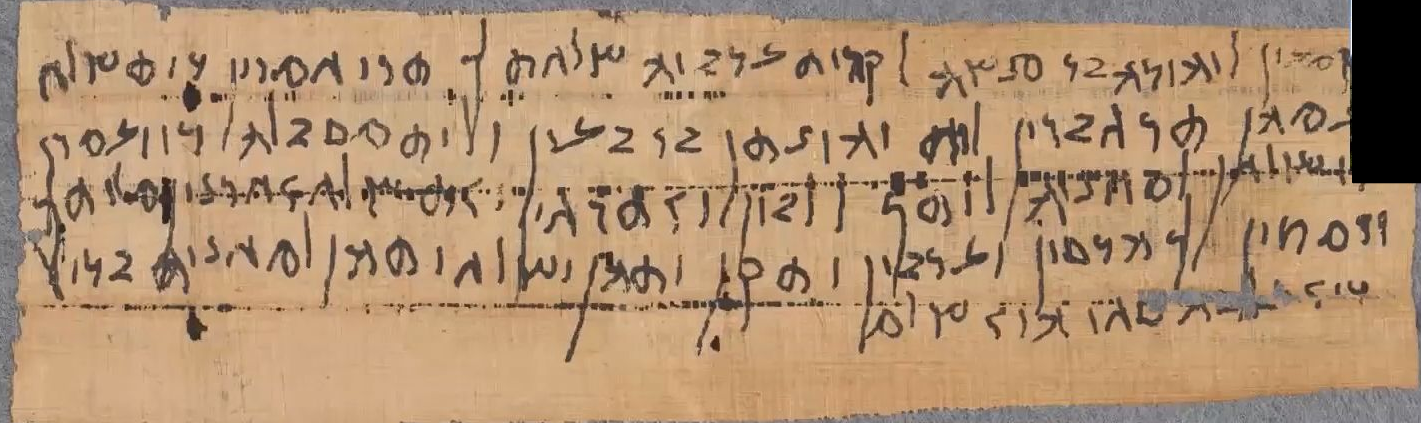

ארבעת המינים במטבעות בר־כוכבא.

ארבעת המינים על מטבעות 'שנת ארבע'

פפירוס ידין 57 – מערת האיגרות Pap. Yadin 57, Cave of Letters

קריאה ותרגום מארמית,
עדה ירדני, תש"ס

1. שמעון ליהודה בר מנשה לקרית ערביה שלחת לך תרי חמרין די תשלח
2. עמהן תר גברין לות יהונתן בר בעין ולות מסבלה די יעמרן
3. וישלחן למחניה לותך ללבין ואתרגין ואת שלח אחרנין מלותך
4. וימטון לך הדסין וערבין ותקן יתהן ושלח יתהן למחניה בדיל
5. די אכלסה סגי הוא שלם

ישמעון ליהודה בן מנשה לקרית ערביה,
שלחתי לך שני חמורים, שתשלח² עמהם שני גברים אל יהונתן בן בעין ואל מסבלה, שיעמרו/יעמיסו? ³וישלחו
למחנה אליך ללבין⁴ ואתרגוים.
ואתה שלח אחרים מאצלך ⁴וימצואו לך הדסים וערבות, והתקן אותם, ושלח אותם למחנה, בשל⁵ שאוכלוס(ניו)
רב(ים).
היה שלום.

יש לשער שתיאורים אלו קשורים למסורות לפיהן חגיגת חג הסוכות, ובעיקר נטילת ארבעת המינים, מעידה על ניצחון, כדברי המדרש:

”אמר רבי אבין: משל לשניים שנכנסו אצל הדיין ואין אנו יודעים מי הוא המנצח. אלא מי שנשא כף תמר בידו, אנו יודעים שהוא המנצח. כך ישראל ואומות העולם באים ומקטרגים לפני הקב”ה ואין אנו יודעים מי המנצח, אלא מתוך כך שישראל יוצאים מלפני הקב”ה ולולביהם ואתרוגיהם בידם, אנו יודעים שישראל הוא שניצח”
(ויקרא רבה, ל, ב)

Depiction of victorious charioteer on a mosaic at Piazza Armerina

סלע

(טטרדרכמה = Tetradrachm)

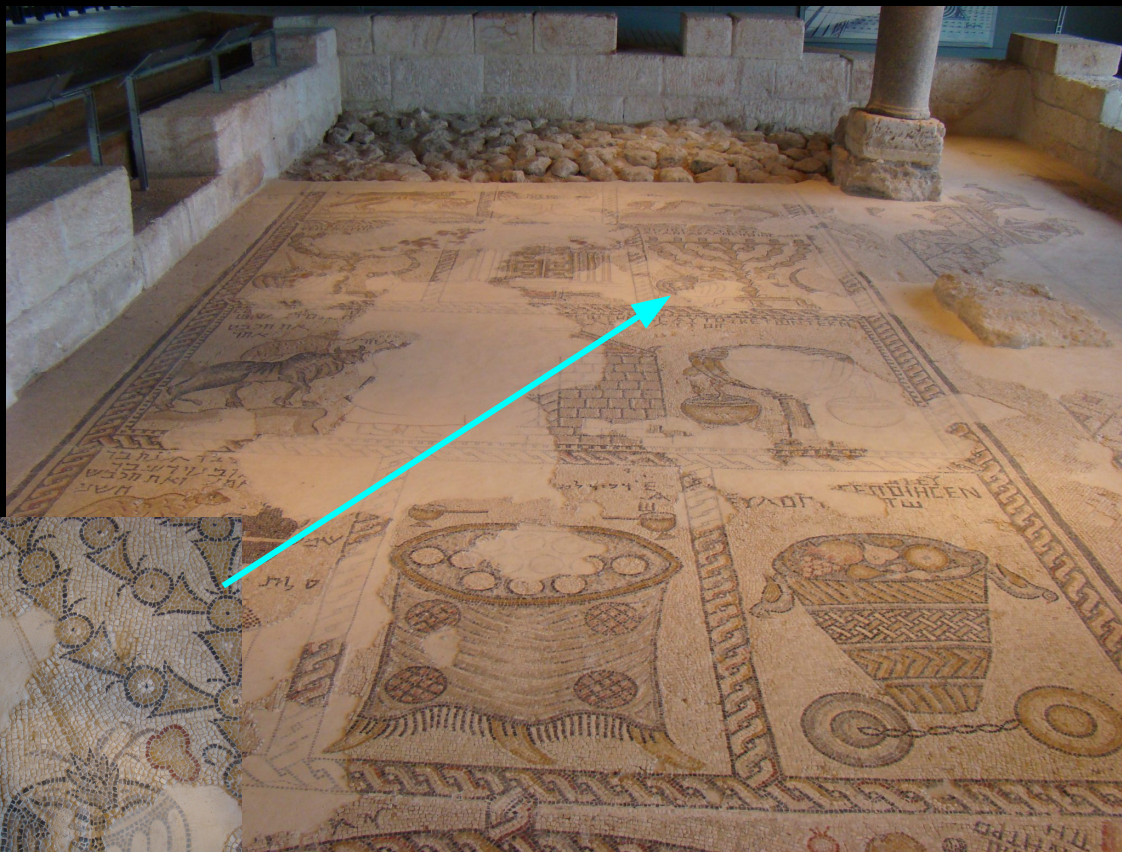
מקבים ב, פרק י, א-ח (תרגום דניאל שוורץ, עמ' 205-208)

"ומקבי ואלה אשר עמו, כשאלוהים מנהיגם קדימה, לקחו את המקדש ואת העיר, ונתצו את הבמות אשר הוקמו בשוק על ידי הגויים וכן את מתחמי הקודש, ולאחר שטיהרו את המקדש עשו מזבח אחר, ובהבעירם אבנים הם לקחו מהן אש והעלו קרבנות לאחר תקופה של שנתיים, ועשו גם קטורת ונרות ומערכת כיכרות הלחם. ולאחר שעשו את הדברים האלה, בנפלים על בטניהם הם ביקשו מן האדון שלא ייפלו שוב ברעות כאלה; אלא אם יקרה פעם שיחטאו (שוב) יחונכו בחסד על ידו ולא יימסרו בידי גויים מגדפים וברברים. וקרה שביום אשר חולל המקדש בידי הגויים, ביום ההוא היה גם טיהור ההיכל, ביום עשרים וחמישה בחודש ההוא, הוא כסלו. ובשמחה הם חגגו שמונה ימים באורח של (חג) הסוכות, בזכרם שלפני זמן קצר הם עשו את חג הסוכות כשהם רועים במערות כדרך החיות. לכן, בהחזיקם מטות וענפים רעננים וגם (כפות) תמרים, הם העלו מזמורים למי שהצליח את דרכם לטיהור מקומו. והם קבעו בצו משותף ובהחלטה לכל עם היהודים, לחגוג את הימים האלה שנה בשנה".

רצפת הפסיפס בבית אלפא

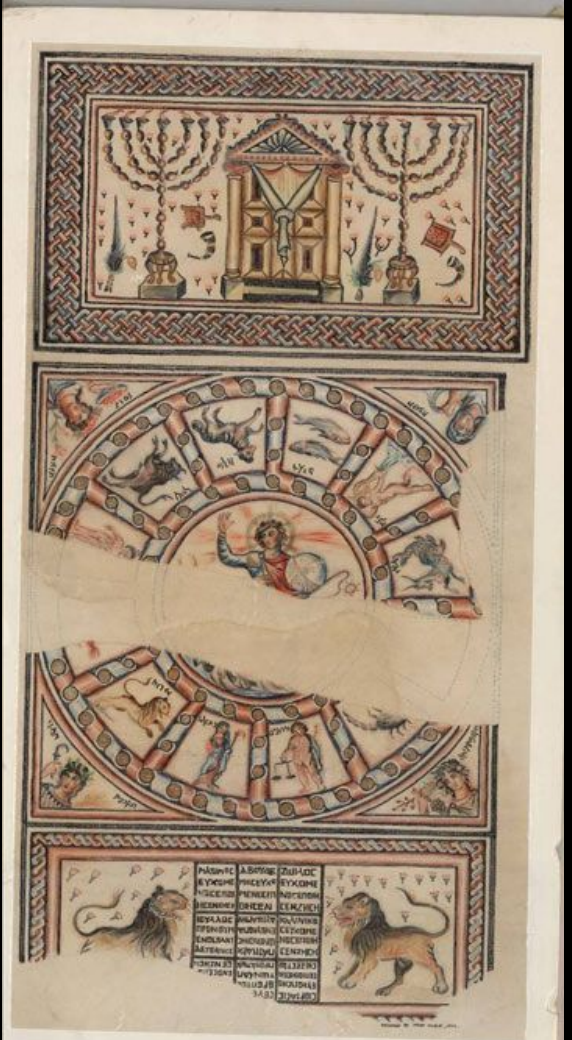

רצפת הפסיפס בציפורי

רצפת הפסיפס בחמת טבריה

רצפת הפסיפס במעון